

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
Національного університету
«Одеська юридична академія»
за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК
офіційного опонента Анісімової Ганни Валеріївни,
кандидата юридичних наук, доцента
на дисертаційну роботу Сущої Ліни Миколаївни
на тему: «Правові засади відшкодування збитків власникам землі
та землекористувачам»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право,
галузь знань – 081 Право

Обсяг – 183 с.

Актуальність дисертаційного дослідження правових засад відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам в Україні підтверджується, зокрема, тим, що згідно з положеннями низки міжнародних нормативно-правових актів людина визнається найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав, у тому числі й на відшкодування збитків, головним обов'язком демократичної держави. Основний Закон України закріпив, крім інших, й обов'язок кожного відшкодувати завдані ним збитки. Конституційні засади трансформуються і більш ґрунтовно розкриваються у Земельному кодексі України (далі – ЗК України), де значно більше уваги приділяється інституту відшкодування збитків, який є одним із найдавніших і основоположних інститутів у сфері захисту порушених прав землевласників землекористувачів.

Проблема відшкодування збитків, заподіяних власникам землі й землекористувачам, є актуальною і вивчається фахівцями як екологічного, земельного, цивільного, так і інших галузей права. Як доречно зазначає авторка дослідження, «від повноти вирішення цих питань та правильного тлумачення норм про збитки багато в чому залежить ефективність захисту

порушених прав та інтересів суб'єктів земельного права і розгляду земельних справ судами. Важливе практичне значення має забезпечення справедливого балансу між інтересами власників землі та землекористувачів щодо отримання відшкодування збитків та інтересами порушників щодо виплати збитків, співмірних завданій шкоді» (с. 3–4).

До аргументів, які свідчать про актуальність обраної теми, варто додати й те, що рецензована робота є логічним продовженням наукових напрацювань із питань правових засад відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам таких учених, як А. П. Гетьман, Н. С. Гавриш, І. Я. Головня, В. М. Єрмоленко, І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук, І. О. Костяшкін, П. Ф. Кулинич, Р. І. Марусенко, А. М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. М. Пащенко, О. О. Погрібний, В. Д. Сидор, О. В. Степська, Н. І. Титова, Т. Є. Харитонова, С. В. Хомінець, М. В. Шульга та ін.

Порівняльний аналіз змісту, структури, висновків і рекомендацій з докторськими і кандидатськими дисертаційними роботами за темою дослідження (Т. В. Сліпачук «Проблеми відшкодування збитків як форми економічної відповідальності» (1993), Н. В. Єремєєва «Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону тваринного світу» (1994), В. Д. Басай «Відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями» (1996), Л. П. Решетник «Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян» (2005), Х. А. Джавадов «Цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства (на прикладі України, Азербайджану та Росії» (2008), Т. С. Ківалова «Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми» (2008), Д. Ф. Плачков Д. Ф. «Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством» (2008), М. В. Краснова «Проблеми компенсації шкоди за екологічним законодавством України» (2010), А. В. Янчук «Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів» (2011), С. О. Баран «Конституційне право людини і громадянина на відшкодування шкоди та його забезпечення в Україні» (2013), Т. Є. Матвєєнко

«Страховання як спосіб забезпечення відшкодування ядерної шкоди» (2015), Ю. Т. Рушинець «Відшкодування заподіяних збитків як спосіб захисту прав на земельні ділянки» (2015), І. В. Бурлака «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини» (2015), Н. О. Мельник «Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва» (2016), Л. І. Ляшевська «Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист» (2016), В. І. Новошицька «Відшкодування збитків у сфері господарювання» (2017), Кот О. О. «Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав» (2017) та ін.) показує, що рецензована робота містить результати власних досліджень авторки, а використані наукові концепти, положення, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідні джерела. Однак дисертанткою, на жаль, не були використані в повному обсязі наукові доробки останніх років. Дисертація не відтворює і не повторює положень раніш проведених наукових досліджень, а є авторською науковою працею з теорії земельного й екологічного права, у якій вперше досліджено питання правових засад, періодизації становлення і розвитку правового інституту відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам, обґрунтовані нові наукові положення, а також надані рекомендації із вдосконалення земельного законодавства й практики його застосування, що дозволяє вести мову про її своєчасність і важливість для прирощення, збагачення наукових знань.

Таким чином, дисертація Сущої Л. М. є черговим кроком до вирішення проблем подальшого вдосконалення правових засад відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам в Україні, адже, незважаючи на широке застосування інституту відшкодування збитків у земельному й цивільному законодавстві України й правозастосовній практиці, на сьогодні комплексних досліджень, присвячених вивченню питань відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам небагато. Недостатність сучасних наукових розробок із зазначеної проблеми негативно впливає на суб'єктивне сприйняття правової природи відшкодування збитків і

призводить до неправильного тлумачення правових норм і, як наслідок, розбіжностей у судовій практиці при їх застосуванні. Формування сучасної цілісної правової бази щодо врегулювання питань справедливої компенсації за порушення прав власників земельних ділянок і землекористувачів в Україні ще не завершено й триває. У зв'язку з цим дисертаційна робота Сущої Ліни Миколаївни є актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як вказано у вступі рецензованої роботи, дисертаційне дослідження Л. М. Сущої виконано на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» в рамках наукової теми «Правове забезпечення сталого розвитку земельних та екологічних відносин у південному регіоні України» на 2011—2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011—2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія еволюції аграрних, земельних та екологічних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи у межах комплексної теми Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр., затвердженої рішенням вченої ради (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомившись з роботою, варто передусім вказати на своєрідність авторського підходу до розкриття не тільки «definiції категорії», як «збитки в сфері земельного права», а також й до особливостей відшкодування збитків власникам землі й

землекористувачам в Україні, виявлення недоліків їх правового регулювання, віднайдення шляхів їх усунення.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить про те, що Л. М. Суцкій вдалося досягти мети дослідження, а представлені нею наукові результати, висновки і практичні рекомендації – обґрунтовані й достовірні. Використання різноманітних наукових методів дало змогу авторці виконати поставлені завдання (провести науково-теоретичний аналіз досліджень правового інституту відшкодування збитків; розглянути еволюцію законодавчого забезпечення відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам; з'ясувати юридичну природу й охарактеризувати юридичні підстави відшкодування збитків, заподіяних власникам землі й землекористувачам як гарантію прав на землю; удосконалити понятійно-категорійний апарат земельно-правової науки; проаналізувати застосування правових підстав відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам (за матеріалами судової практики України) та ін.) й визначило цінність у теоретичному і практичному значенні. Опрацювання значної кількості наукових джерел (210 найменувань на 21 сторінці) дозволило дисертантці достатньо обґрунтувати наведені у роботі наукові результати і пропозиції, що виносяться на захист (с. 158–162).

Зробити достовірні й обґрунтовані висновки дисертантці дозволив також вдало продуманий план роботи, який дає можливість розкрити проблематику наукової роботи. Так, авторкою спочатку (у першому розділі) проведено аналіз наукових праць вчених – представників земельного права, екологів, економістів та ін., спираючись на результати якого визначені деякі загальні тенденції й особливості авторських підходів до розкриття юридичної природи відшкодування збитків (с. 13–24); досліджено еволюцію законодавчого забезпечення відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам й розроблено відповідні пропозиції щодо його вдосконалення (с. 25–40); доведено, що у земельному законодавстві України не вироблено єдиного підходу до визначення поняття «збитки». Крім того, запропоновано як

авторську дефініцію поняття «збитки», так і їх класифікацію за відповідними критеріями, враховуючи попередній аналіз особливостей відшкодування збитків (с. 41–54). У другому розділі дисертаційного дослідження здобувачка розкриває правові підстави відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам, завданих правомірними діями й у результаті заподіяних правопорушень (с. 57–136). Заслуговує на увагу й те, що робота логічно звершується аналізом застосування правових підстав відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам за матеріалами судової практики України (с. 137–154), що забезпечує комплексність рецензованої роботи. Структура дисертації повністю відповідає меті й завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблемні питання, окреслені автором.

Оцінюючи дисертацію Л. М. Сущої у цілому, маємо відмітити теоретичну послідовність викладення матеріалу і цілісність змісту, що, беззаперечно, позитивно впливає на отримані дисертантом наукові результати. Безсумнівною перевагою роботи є те, що разом із працями з земельного й екологічного права здобувачка використовувала напрацювання із загальної теорії держави і права та інших галузевих наук. Всебічно вивчено положення законів та інших нормативно-правових актів України, які визначають правові засади відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам в Україні. Позитивною рисою також є використання й розгляд прикладів судової практики, матеріалів практичної діяльності суб'єктів владних повноважень і судів різних рівнів. З нашої точки зору, розділ другий дисертації дещо перенасичений матеріалами судової практики, що подаються без аналізу їх змісту та обґрунтованості тих чи інших рішень.

Робота, запропонована Л. М. Сущою, характеризується системним аналізом предмета дослідження.

З огляду на це можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій зумовлюються вірно обраним методологічним підходом до проведення дослідження, об'ємним і всебічним вивченням наукового й емпіричного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в межах єдиної комплексної дисертаційної роботи автором на підставі розгляду й аналізу положень теоретичної юридичної літератури, а також новітнього вітчизняного екологічного й земельного законодавства здійснено дослідження із метою наукового пізнання правової категорії «збитки» і підстав їх відшкодування, виявлення теоретичних і практичних проблем у сфері правового регулювання відносин із відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам, формулювання пропозицій щодо їх вирішення, у тому числі шляхом надання рекомендацій із удосконалення земельного законодавства і практики його застосування (с. 155–157, с. 160–162 та ін.).

До найвагоміших результатів дисертаційної роботи, що визначають наукову новизну, можна, на нашу думку, віднести наступні:

1. Авторський висновок щодо того, що в «еволюції законодавчого забезпечення відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, можна виділити наступні етапи: 1) перший етап (1922 р. – 1990 р.) – період, який пов'язаний з прийняттям кодифікованих актів земельного законодавства за радянських часів. В той часовий проміжок інститут відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам був спрямований на виконання завдань та інтересів держави; 2) другий етап (1990 р. – 2001 р.) характеризується суттєвими змінами у юридичній природі та правовому механізмі інституту відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам у порівнянні з радянським періодом (зміна суб'єктного складу, зміна правового статусу землекористувача, що було пов'язано із введенням двох видів користування земельними ділянками – постійного і тимчасового, у тому числі оренди, доповнення переліку підстав відшкодування збитків, а саме – викуп земельної ділянки, що зумовлювалося визнанням приватної власності на землю); 3) третій етап (2001 р. – по сьогоднішній день) розпочався з прийняттям 25 жовтня 2001 р. чинного ЗК України» (с. 39-40).

2. Заслуговує на підтримку удосконалена класифікація збитків, заподіяних власникам землі й землекористувачам, за наступними критеріями: 1) *за ступенем виявлення*: явні (чітко визначаються за допомогою наукових методів) і приховані (за умов існуючого рівня знань і методологічного забезпечення не можуть бути встановлені); 2) *за часом формування*: поточні (існують у даний момент) і прогнозовані (будуть існувати в майбутньому внаслідок певного впливу); 3) *за оборотністю наслідків*: поправні і непоправні; 4) *за масштабами*: глобальний, регіональний, локальний; 5) *за способом визначення*: вимірювані (грошові чи натуральні) і умовно вимірювані, тобто ті, що практично не піддаються кількісній оцінці; 6) *за наслідками*: екологічні збитки й такі, що не пов'язані з екологічною шкодою (с. 9, 50–52).

3. Цілком виваженою і логічною видається позиція щодо необхідності внесення змін до ст. 14 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», авторка пропонує доповнити його положенням про те, що у разі викупу (вилучення) земель сільськогосподарського призначення встановлюється підвищений (подвійний) розмір відшкодування збитків (с. 10, 68–69).

4. Актуальною та такою, що відповідає сучасним правовим реаліям, є пропозиція включити до переліку підстав відшкодування збитків, наведених у ст. 156 ЗК України, «використання земельних ділянок без належної державної реєстрації прав на них» (с. 8, 157).

5. Слушною і такою, що підтримується значною кількістю науковців, є пропозиція щодо необхідності закріплення в постанові Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р. № 284 «Про порядок визначення й відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам» чіткого переліку обов'язкових документів, що додаються до заяви про відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, який

запропоновано у дисертаційному дослідженні (с. 63, 155).

6. Своєчасно авторка звернула увагу на те, що рішення Кабінету Міністрів України (далі – КМ України) щодо вилучення земельних ділянок і відшкодування збитків необхідно приймати лише у вигляді постанов, зміст та форма яких повинні визначатися нормами Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Зазначене положення підкреслює необхідність прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти», про що ведеться мова з моменту проголошення незалежності України.

7. Особливу наукову цінність дисертації становлять наукові положення, висновки і рекомендації, висловлені, сформульовані і запропоновані у другому розділі щодо правових підстав відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. У цілому обґрунтованими і вчасними є пропозиції Сущої Ліни Миколаївни стосовно подальшого удосконалення нормативно-правових актів і правозастосовчої практики щодо відшкодування збитків.

Дисертаційна робота значно виграла б, якби авторка при написанні підрозділу 1.1. виокремила відповідні провідні науково-теоретичні, концептуальні підходи до напрямів й перспектив досліджень у сфері формування інституту відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. При написання підрозділу 2.2. бракує змістовної і аналітичної характеристики нормативно-правових актів, а не простої констатації їх існування. У роботі варто було б приділити увагу міжнародному досвіду відшкодування збитків, враховуючи набуття Україною з 01.09.2017 року асоційованого членства у ЄС і виконання зобов'язань на шляху до вступу нашої держави до членів ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що завдяки проведенню дослідження сформульовано низку важливих пропозицій щодо удосконалення чинного земельного законодавства з метою захисту прав і

законних інтересів власників землі і землекористувачів. Авторкою доведено, що доцільно внести такі зміни: викласти ст. 14 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» у наступній редакції: «У разі викупу земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, для суспільних потреб власнику (власникам) цього майна вартість таких об'єктів може бути відшкодована у грошовій формі або за згодою власника (власників) може бути надано у власність іншу рівноцінну земельну ділянку чи об'єкти нерухомого майна, вартість яких враховується при визначенні викупної ціни»; доповнити частиною другою ст. 156 ЗК України в такій редакції: «вимога про відшкодування не одержаних доходів покладає на позивача обов'язок довести, що ці доходи не є абстрактними, а дійсно були б ним отримані в разі належного виконання відповідачем своїх обов'язків»; виключити положення ч. 2 ст. 14 із Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», оскільки правила укладання договорів купівлі-продажу, встановлені ЦК України та ЗК України, не передбачають обов'язків набувача земельної ділянки з відшкодування збитків третім особам, якщо ці збитки виникли із самого факту купівлі-продажу земельної ділянки (с. 161–162).

Ступінь апробації та впровадження результатів дисертаційної роботи. Основні теоретичні і практичні висновки, положення й пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 21 науковій публікації, у тому числі 8 наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, оприлюдненій у зарубіжному науковому фаховому виданні, а також у 12 тезах доповідей на наукових конференціях, засіданнях «круглих столів».

Усі статті містять повний опис наукових результатів, що підтверджує їх достовірність. У наукових працях, в яких висвітлюється основний зміст

дисертації, не виявлено тотожних за змістом статей, опублікованих у фахових виданнях.

При аналізі структури і форми дисертації й автореферату не виявлено суттєвих порушень щодо оформлення. Основні положення дисертації ідентичні змісту автореферату.

В цілому позитивно оцінюючу роботу Л. М. Сущої «Правові засади відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам в Україні», варто зауважити, що окремі її **положення, висновки, рекомендації** не сприймаються однозначно так, як вважає автор, оскільки **мають дискусійний характер або ж потребують додаткової аргументації** авторки рецензованої роботи.

1. Бажано при прилюдному обговоренні навести додаткові аргументи на користь тези щодо існування й подальшого розвитку інституту відшкодування збитків, а саме його природи, істотних ознак і місця як в системі земельного й екологічного права, а також у правовій системі (с. 13).

2. Дискусійним є положення щодо виокремлення таких «функцій відшкодування збитків: а) компенсаційна (відшкодування шкоди в грошовій формі); б) правовідновлююча (повернення самовільно зайнятої земельної ділянки, відміна незаконного акта); в) стимулююча (здійснення мотиваційного впливу на свідомість учасників земельних відносин з метою стимулювати їх поведінку у необхідному для суспільства руслі) (с. 9, 52). Вважаємо за доцільне розкрити їх співвідношення з такими поняттями, як «функція держави», «функція права», «функція державного органу», «функція юридичної відповідальності». Крім того, слід визначитися, наприклад, із соціально-економічним, а не лише юридичним аспектом функції відшкодування збитків, розглянути її з превентивної точки зору.

3. При визначенні поняття «збитки у сфері земельного права» як «спричинених неправомірною (або правомірною) поведінкою негативних наслідків, завданих майновій (еколого-майновій) сфері власника землі чи землекористувача», бажано значно більше уваги приділити аналізу

«еколого-майнових наслідків» як правової категорії. Вбачається, що потребують уточнення трактування юридичного явища «майнова (еколого-майнова) сфера власника чи землекористувача» в цілому (с. 47), а також юридичні ознаки, складники категорії «збитки у сфері земельного права».

4. На с. 70 Л. М. Суща зазначає, що «слід звернути увагу, що Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ на відміну від ЗК України (ст. 156) не передбачає такої підстави відшкодування збитків, як викуп земельних ділянок лісогосподарського призначення для потреб, не пов'язаних з лісогосподарським виробництвом. На наш погляд (Л. М. Сущої), для усунення даної прогалини варто включити до ЛК України норми, що передбачають особливості відшкодування збитків при викупі земельних ділянок лісогосподарського призначення» (с. 70–71), але доцільність окресленої пропозиції не доведена й потребує доопрацювання або роз'яснення з урахуванням норм земельного і лісового законодавства. При цьому доречно окремо зупинитися на дефініції «землі лісогосподарського призначення» і «лісові землі» в контексті відшкодування збитків землевласникам і землекористувачам.

5. Дисертанткою не враховані зміни, внесені постановою КМУ № 890 від 22.11.2017 р. до абзацу шостого пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284 «Про порядок визначення збитків власникам землі та землекористувачам» (с. 64).

6. При публічному захисті дисертації бажано почути думку авторки щодо темпів проведення земельної реформи в Україні (с. 3 – «стрімкі темпи») і перспектив її подальшого розвитку в контексті формування інституту відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, що має відповідати світовим стандартам.

У роботі містяться також інші незначні недоліки технічного характеру або особистого авторського сприйняття. Так, на с. 14–15 зазначено, що «всебічним дослідженням змісту юридичних гарантій суб'єктивного права користування природними ресурсами на етапах його виникнення, реалізації,

припинення, а також охорони й захисту займалася Т. В. Черкашина (Харків, 2008)». Проте автором цієї роботи є Марина Костянтинівна Черкашина – доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. На с. 59 мова йдеться про «ч. 17 постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» у справах про відшкодування землевласникам і землекористувачам неекологічної шкоди, заподіяної порушенням земельного законодавства, розмір відшкодування громадянином зменшується у випадку, коли груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди». Про те, мова має йти про відповідний пункт постанови Пленуму Верховного Суду України, а не частину.

Однак вказані зауваження підтверджують складність і багатоаспектність теми, обраної для дослідження, є або елементом наукової дискусії, або мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, теоретичне і практичне значення отриманих в ній результатів та не знижують в цілому високий науковий рівень роботи.

Дисертація Л. М. Сущої є самостійним, творчим, науковим дослідженням.

Оформлення дисертації відповідає вимогам п. 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), які ставлять до кандидатських дисертацій.

Результати наукового дослідження можуть бути використані: а) у науково-дослідній діяльності – як основа для подальших загальнотеоретичних досліджень категорії «збитки» у екологічному, земельному й цивільному праві; б) у нормотворчій діяльності – сформульовані в дисертації положення щодо вдосконалення чинного земельного законодавства можуть стати основою для внесення змін до ЗК України та інших законодавчих актів; в) у практичній діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися судами, органами державної влади й місцевого самоврядування для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які

регулюють питання відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам; г) у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників із земельного права, при підготовці навчальних курсів і викладанні навчальних дисциплін.

Зміст дисертаційного дослідження Л. М. Сущої відповідає науковій спеціальності 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право, за якою вона подана до захисту.

Загальний висновок: дисертація Сущої Ліни Миколаївни «Правові засади відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам в Україні» є комплексною, завершеною кваліфікаційною науковою працею у вигляді спеціально підготовленого рукопису, що містить науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати, наукові положення із відповідним рівнем новизни і цінності для теорії земельного, екологічного, а також суміжних галузей права, практики законодавства в цих сферах. Робота характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок дисертантки в еколого-правову й земельно-правову науку, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки й вирішення досліджуваних проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю й обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Суща Ліна Миколаївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право.

Офіційний опонент:
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Г. В. Анісімова

*Підпис к. ю. н. доцента Анісімової Г.В.
завідувач*

Вчений секретар

Л.В. Мейба